

CAPVT VII.

Quibus notis quaestiones fidei diiudicari possint.

Quibus autem rationibus hanc diiudicandi facultatem assequi possimus, ne in constitutione causarum fidei erremus, accurate nunc & diligenter exponendum est. Et Cardinalis quidem Turrecremata lib. 4. Summ. eccles. part. 2. cap. 9. septem gradus ordine ponit propositionum catholicarum, quæ eadem, cum in disputandi controversiam, disceptationemque vocantur, quaestiones fidei dicuntur.

Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expressa. Secundus earum, quæ ex hæc per certam & necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quæ verbo tenus Christus apostolis, apostoli ecclesiae tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis universalibus definitæ sunt. Quintus earum, quæ a sede Apostolica sunt fidelibus ad credendum propositæ. Sextus illarum, quæ de fide, & refutatione heresum sancti doctores una mente, unaque voce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto & sexto generibus consecutione firma & necessaria derivantur. Ex quibus capite sequenti distinguit etiam septem genera hereticarum propositionum, quæ septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At vero more iurisperitorum ista sunt tradita, quæ fortasse minutius in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiarium viam & rationem profitemur, ad breviorum numerum, & absolutam quandam disciplinæ formulam redigenda sunt omnia. Cum igitur veritas fidei, ut paulo ante diximus, bipartita sit, & hæc ad fidem mediate, illa inmediate pertineat; necesse est, duos gradus propositionum fidei generales statim a principio collocare. Prior earum erit, quæ Theologia legitima principia sunt, cuiusmodicumque sint illa, siue primaria, siue secundaria, hoc est, ea omnia, quæ Deus in se ipsis ecclesiae revelavit. Posterior vero gradus harum erit, quæ ex prioribus illis necessario colliguntur. Hoc enim genus conclusionum,
ut

ut cum rebus fidei colligatum, ad fidem etiam spectat. Ratio enim connexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere, & quum inferius negaris, superius item negare cogit. Rursum in superiore illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum fidei, quas in libris canonicis sacri auctores scriptas reliquere: alterum earum, quas verbo traditas ecclesia, ut crederet, a Christo & apostolis accepit. In posteriore itidem gradu duo genera intelliguntur. Vnum conclusionum eiusmodi, quæ e principis solum fidei nascuntur: alterum earum, quas non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adiutorio, sed acitris aut uno principio, aut pluribus naturæ ratione cognitis. Atque hæc quidem tametsi non eodem loco & gradu, omnes tamen simpliciter & sine additamento quaestiones, fidei vocari possunt, nempe cum ex utriusque fidei veritas pendeat, cum utrisque coniuncta & copulata sit. Nam quaestiones illæ quasi fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? immo vero plane paulo ante dicebam, fidei quodammodo sunt, non simpliciter. Nec enim sic fidei adhærescunt, ut separari ab illa non queant. Ægrotat sane, ut ita dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam scripturæ sacræ nativa & germana sensa obscura interdum & implicata sunt, nec semper exploratum est & cognitum, quanam illa sint, quæ sine scripto apostoli memoria prodiderunt, sæpe etiam impeditum est, & quasi tenebris circumfusum, an conclusio controversa necessario e rebus fidei ducatur: id nos modo expedire atque explanare cupimus, quibus notis & signis cognosci ac distingui possit veritas fidei tum illa, quæ in sacris scripta libris est, tum, quæ est verbo ab apostolis tradita, tum demum ea, quæ ex harum vel altera, vel utraque conficitur. Eo vero studiosius hoc negotium suscipimus, quod non modo scholæ Theologis utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maxime necessarium, quibus Apostolica sedes fidei cognitionem & censuram imposuit. Non enim parum in se habet fructus certa constansque ars in Theologia differendi, nec sine hac arte eorum errores æqualiter notari possunt, qui a fide Christi, & antiqua ecclesiae institutione desciscunt. Contra-
rio-

reriorum enim, quod a Philosophis vere dicitur, eadem est disciplina. Quare si veritates fidei catholice constituitur, errores adversos pariter designamus. Age ergo conferamus pedem, ut aiunt, & ad rem propius accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si scripturæ divinæ locus, ut inde ordiamur, planum & apertum habet sensum vel ex contextu, vel ex alio eiusdem scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clara luce, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus scripturæ sensus certum præ se fert catholice veritatis indicium. Quo fit, ut Lutheranorum pleraque hæreses Theologus vel mediocriter scripturæ divinæ sensus imbutus perfacile denotet. Nullum quippe negotium est eos errores inurere, qui scripturæ manifesto repugnant. Ut illi, *Ecclesiam universalem in fide errare posse*. Item, *Humanas omnes actiones criminosas esse*. Item, *Tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed iniuriam*. Multi denique alii, quos commemorare longum est. At enim de scriptura sacra dicta hæc intelligi volumus, quam esse canonicam constanter sit ab ecclesia diffinitum. Nam, quemadmodum in secundo libro docuimus (1), libellum Baruch non adeo explorete & firmiter in sacrorum numero ecclesia reposuit, ut aut illum esse sacrum fidei catholice veritas expedita sit, aut non esse sacrum hæresis expedita sit. Libellus ergo iste, sive quilibet alius, qui in quæstionem citra crimen hæreseos vocari possit, quantumvis clara & aperta inferat sensa, non statim efficiet certas atque constantes catholice fidei veritates. Sed transeamus ad alia, & in rerum difficiliorum iudicio e superioribus libris summa quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum Theologicorum firmitudinem constituitur.

1. Præceptio. Sit igitur prima præceptio. *Cum scriptura divina sensus fuerit obscurus, tunc ecclesia intelligentia eadem est germana scripturæ intelligentia, ex qua habebitur (crepet licet hæreticus) & catholice*

(1) Librum Baruch e sacris eximere erroneum esse dixi: hæreticum, neque tunc ausus sum, neque modo audeo dicere.

veritatis insigne certum, & ad probandas Theologia conclusiones certi eius, quod exquirimus, argumenti delectus. Si enim ecclesia certissimum ius habet discernendi verba Dei a verbis hominum, ut in secundo libro nobis conlittum est, habebit quoque idem ius, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perinde scripturam ecclesie, ut Prologo Agyptiisque concessam: vel certe ut nunc est concessa Iudæis, quos scriniarios ecclesie Christi Augustinus non in eleganter appellavit (2). Scimus autem utrumque depositum ecclesie commissum, ut utrumque etiam perpetua fide conservet reddatque simul, quas accepit, & scripturam & scripturæ intelligentiam, *Spiritus meus*, inquit (3), *qui est in te, & verba mea, qua posui in ore tuo non recedent de ore tuo & de ore feminis tui amodo, & usque in sempiternum*. Ambas igitur res Christi ecclesia custodit, custodietque semper & verbum & spiritum verbi. Item, Christus spiritum veritatis promisit (4) ecclesie, qui cum illa maneret æternus, eique omnia suggereret, quæ illi a Christo sunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodum Hieronymus elegantissime dixit (5), non in scripturis sit, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis: si ecclesia scripturam haberet, non autem legitimum scripturæ sensum, non haberet profecto verum Dei evangelium, atque adeo ne fidem Christi quidem, quæ sine vero Dei evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui & hæretici scripturas sine sensu loquuntur, & diabolus scripturas etiam profert: sed in intelligentia falsa falsum evangelium habet; certe non divinum, sed humanum, immo, quod peius est, diabolicum. Cum vero inter catholicos & hæreticos non de scriptura, sed de sensu plura controversia sit: si ecclesie interpretatio non est certa intelligendi norma, æquus erit illiusmodi controversie iudex? Sensum enim suum pro sua virili quisque defendet. Quod si in exploranda scripturæ intelligentia nullus est ecclesie certus iudex, audeo dicere Rempub.

(2) Contr. Faust. lib. (3) Isai. 59. (4) Ioan. 14. 15. & 16. (5) In epist. ad Galat. cap. 1.

fuisse nullam stultius constitutam (6). Nullum enim dissidiorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Qua sublata, non charitas modo & pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atque ipsum omnino ecclesie nomen. Quod autem apostolis Christus aperuit sensum (7), ut intelligerent scripturas, non id propter illos tantum, sed multo etiam magis propter ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum ecclesie suae librum signatum perpetuo aperuisse. Scripturam insuper intelligentiam apostoli ecclesie tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique pradicassent evangelium omni creaturæ, nec docuissent omnes gentes servare quæcumque illis fuissent a Christo commendata. Qualis enim evangelii predicatio, qualisve doctrina absque intelligentia esset? Nempe, qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At Apostolica traditionis certior testis nemo est, quam ecclesia. Nam quid acceperit, ecquid clarius evidentiisque testabitur quam ipsa, quæ accepit? Scripturæ igitur sensus ab apostolis ecclesie traditus penes ecclesiam est.

Præterea ecclesia columna est & firmamentum veritatis: at veritas vere & proprie in intellectu scripturæ est, in scriptura autem improprie tanquam in signo. Quemadmodum urina figurate sana dicitur, cum animal id sit, quod est proprie sanum. Si ergo ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certe habet ac certam earum cognitionem veritatum, quæ in sacris literis continentur. Sed quid opus est plura? Iam enim quartus superior liber comprobavit veram fidelemque omnem de ecclesie auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis & testimoniis & rationibus, ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quam divinorum dictorum vera cognitio & sensus. In ecclesia igitur explorata scripturæ intelligentia residet, ex qua nimirum intelligentia & compertum habere possumus fidei catholice signum, & eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sane primæ huius præceptionis clarissimum exemplum est in paradyso terrestri,

(6) Vide lib. 3. cap. 2. & cap. 3. fundam. 4. (7) Luca 24.

restri, in fitione Adæ de limo terre, in Evæ formatione de costa Adæ, denique in tentatione serpentis (8). Quæ omnia Origenista allegoricis figuratisque interpretationibus perverterunt. Sed cum ecclesia semper ea non figurate dicta, sed proprie ad historiam acceperit, iure illos synodus sexta, actione undecima explosit.

Secunda præceptio. In ecclesia nomine non modo fidelium omnium concio intelligitur, verumetiam ecclesia pastores & doctores, præsertim in concilio congregati. Hæc ostensa nobis est libr. 4. cap. 4. concl. 4. & libr. 5. cap. 4. concl. 3. Præceptionis vero huius exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illa Domini (9) lege, *Hoc facite in meam commemorationem*, omnes semper ecclesie sacerdotes intellexerunt id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod & Iesus Christus tum faciebat, hoc est, ut eucharistie sacrificium offerrent. Nam post illa verba in persona Christi prolata, *Vnde & memores*, inquirunt, *nos servi tui, &c. offerimus maiestati tue de tuis donis ac datis hostiam sanctam, &c.* Wiclefista igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multo etiam magis, qui negant in ecclesia eucharistie sacrificium esse, iure a nobis heretici habentur. Sed de hac re in hoc eodem libro posterius. Rursùm, concilium Lateranens. patrem & filium vere & proprie rem unam eandem esse intellexit (10) ex illo, *Ego & pater unum sumus*. Ita in hoc Abbas Ioaehimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei eiusdem & naturæ unitatem, sed ad consensionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum (11) interpretabatur. *Claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum sumus*. Præterea, spiritum sanctum a filio procedere concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco accepit, *De meo accipiet* (12): ex illo etiam, *Quem ego mittam vobis a patre, spiritum veritatis* (13), &c. Animam rationalem tandem formam esse subsistentem quidem, sed essentialiter vere ac per se humanum corpus informare, con-

Tom. II.

Z

ci-

(8) Vide libr. 7. cap. 3. concl. 5. (9) Luca 22. (10) Idem synodus Ephesina. (11) Ioann. 17. (12) Ioan. 16. (13) Ioan. 15.

cilium Viennense, ut equidem sentio, ex eo loco (14) habuit, *Inspiravit in faciem eius spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem*. In eo enim quod Deus animam homini inspirasse dicitur, illam patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum status hominis educi de materia, nec ab ipsa pendere, sed per se omnino subsistere. In eo autem quod per eundem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovere utique illam corpus vere vivum efficere, atque adeo formam substantialem esse humani corporis. Item, hoc traxerunt ex illo (15), *Nusquam enim angelos, sed semen Abraha apprehendit*. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma parique omnino humanæ naturæ, sed corpori, ut navita navi, iuxta Platonis Origenisque sententiam assisteret: sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset. Hæc igitur & alia eiusmodi, tametsi in scriptura obscurius continentur, ecclesia tamen iure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris patentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in ecclesiæ voce communiter intelligimus, cum scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, & absolutam veritatis catholice exhibent formulam, & notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ diiudicentur.

3. Præceptio. Tertia præceptio. Si sedes Apostolica aliquem scripturæ sensum præstiterit, ille idem catholica veritas censenda est. Quam sane præceptionem, nisi opinio nos fallit, diligentissime in sexto superiore libro demonstravimus. Multis quippe ibi ac necessariis argumentis addiximus, sedem Apostolicam in fidei iudicio labi non posse. Scripturarum vero interpretatio, quum in disceptionem illæ veniunt, fidei iudicium est: non ergo in scripturarum intelligentia sedes Apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti iudicio fixoque de-

(14) Gen. 2. (15) Hebr. 2.

decreto, sed ex opinione sua, quasi præteriens exposuerit, id quod alias sæpe dictum est, nihil constituit omnino, quod certum exploratumque sit. Quare si tunc erret, scripturam vel parum apte interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ Pontifices & scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas acceperunt; sed illa docet firmè esse tenenda, quæ fidelibus a sede Apostolica præstituntur. Quibus autem signis sedis Apostolicæ conciliorumque firma iudicia internoscantur, in quinto libro explicatum est (16). Ac certe eiusmodi iudicia, quæ in scriptura interpretanda verfantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeo clare hodie est in Clement. unic. de summa Trinitate & fid. catholic. diffinitum, ut minime sit hæsitandum, quin Pontificis sententia eadem, & Viennensis concilii sit. Quid, quod claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid? quod quecunque solverit in terris, erunt soluta & in cælis? Quid? quod ab initio constitutum est, ut ex ore eius gentes verbum evangelii & audirent & crederent? Quid? quod adversum hanc petram ne portæ quidem inferi prævalere queant? Quid? quod pro eo oravit Christus ne deficeret fides ipsius, quo fratrum vacillantem & nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus, contra proverbium vetus, acta ago? & argutis minutisque interrogatiunculis, quasi aculeis, lectorem pungo, atque ea ut modo primumque nascentia edo, quæ in sexto libro altissimis defixa radicibus usque adeo confirmata sunt, ut nulla unquam vi labefactari possint. Huius autem præceptionis exemplum habes in extravag. Benedicte undecimi, cuius initium, *Benedictus Deus in domis suis*. Vbi pronunciat Pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint animas iustorum, simulatque e corpore exceßerint, divinam essentiam clare videre, si nihil tamen habuerint, quod pœnis purgatoriis ante expandium sit. Hoc vero sine dubio accepit ex illo (17), *Id; quod in presenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ æternum gloria pondus operatur in nobis*. Ne quis autem falso errore ductus existi-

(16) Cap. 5. quest. 4. (17) 2. Corinrh. 4.

maret, hanc operationem æternæ gloriæ aut ad præsens mortalitatis vitæ tempus, aut ad futurum universale iudicium esse referendam, subiungit statim Paulus (18), *Scimus enim, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, edificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in calis.* Ac nequis rursus aliter æternam illam gloriam interpretaretur homini contingere, quam per claram divinæ essentiæ visionem, mox rem eandem apertius exponens subdit, *Scientes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulabamus, & non per speciem, audemus autem & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore & præsentem esse ad Dominum.* Quem locum D. Thom. quarto adversum gentes libro (19) præfusus urget. Vbi quamvis & alia scripturæ testimonia referat, sed ad meum sensum, immo ad sincerum subtileque iudicium nullum aliud est hoc testimonio præstantius, ut & illa fidei veritas comprobari & contraria hæresis refutari queat. Præclare itaque mihi sentire videor, si summum Pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma eliciisse. Ea igitur verba in falsum alium sensum peregrinumque deflectere, hæreticorum erit.

4. Præceptio.

Quarta præceptio. *Consentiens eadem sanctorum omnium consensuque scripturarum intelligentia, ipsissima est fidei catholica veritas.* Quæ præceptio in septimo libro cap. 3. concl. 5. adeo fufe lateque & explicata exemplis, & rationibus, ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sum, si quicquam in præsentia adiciam.

5. Præceptio.

Quinta præceptio. *Si ex apostolorum traditione communis ecclesiæ usus unanquamlibet scripturæ interpretationem præ se tulerit, ea ut fidei veritas tenenda est.* Ut ecclesiæ mos perpetuus expressit in illis verbis, *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta & in calis,* Petro Petrique successoribus datam esse facultatem & solvendi vota, & relaxandi iuramenta. Qui hanc ecclesiæ facultatem inficitus fuerit, is vere ac iure hæreticus iudicabitur. Atque hanc quoque præceptionem nec probare argu-

men-

(18) 2. Corinth. 5. (19) Cap. 91.

mentis, nec exemplis illustrare debeo, propterea quod in 3. lib. illam utriusque rebus patefecit.

6. Præceptio.

Sexta præceptio. *Quodcumque dogma fidei vel ecclesiæ habuerit vel concilium auctoritate Pontificis roboratum, vel etiam summus ipse Pontifex fidelibus præscripserit, vel certe sancti omnes concordissime constantissimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam hæreticam sentiamus; quamvis nec aperte, nec obscure in scriptura sacra contineatur.* Docui nimirum in tertio libro copiosius, dogmata fidei non e sola scriptura petenda, sed ex Apostolica traditione. Quæ vero Christi & apostolorum traditiones sint, non alia via & ratione melius investigari posse, quam ecclesiæ ipsa duce atque magistra, superius non semel explanatum est. Ecclesiæ porro auctoritatem non modo omnium fidelium cœtu consistere, verum etiam conciliorum decretis, sedis Apostolicæ iudicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippe apostolorumque doctrinam, partim scripto, partim verbo in ecclesiâ descendisse, cum alias sæpe, tum fufius in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sapissime, nihil per se ad ecclesiæ fidem attingere, nisi quod Christo & apostolis revelantibus accepit. Cum autem neque ecclesiæ, neque concilium, neque sedes Apostolica, neque sancti omnes simul possint in fidei iudicio falli, quemadmodum suis quæque locis patefacta sunt; certe quodcumque nobis fidei dogma tradiderint, si in sacris literis non habetur, Christo apostolisque tradentibus in ecclesiâ venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si patenter illud scriptura traderet. Omitto iam plura exempla hæresum notissimarum, quibus præceptionis huius nota iniusta est. Nam in tertio libro exempla sunt pene innumerabilia.

Septima præceptio. *Si vel ecclesiæ, vel concilium, vel sedes 7. Præceptio. Apostolica, vel etiam sancti una mente eademque voce aliquam Theologiæ conclusionem & confecerint, & fidelibus etiam præscripserint, hæc veritas catholica ita censetur, ut si esset per se a Christo revelata: & illi qui adversetur aque erit hæreticus, ac si sacris literis, traditionibusve apostolorum refragaretur.* Conclusionem sane Theologiæ hic appello eam proprie, quæ ex principis huius facultatis certa & firma consecutione ducitur. Huius rei exem-

exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tum ex illo, *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis*, tum ex eo quod Christus Deus est & homo perfectus. Concilium Lugdunens. sub Gregorio decimo, ratione quoque Theologiae constanti demonstravit, Spiritum Sanctum ex patre & filio non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno, non duabus spirationibus, sed una procedere. Pater siquidem & filius iuxta fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia, breviter in omnibus unum, in quibus non obviae relationis oppositio: nec enim aliter divinae naturae unitas in duabus personis servari potest. Cum itaque in spirando nulla sit a patre filii distinctio, sequitur patrem & filium non esse duo principia Spiritus Sancti, sed unum, quemadmodum non sunt duo principia creaturae, sed unum. Qua ex re intelligitur utrumque errasse vehementer Erasmus nempè, & Ambrosium Catharinum: illum, qui hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit: hunc, qui eam, cum sit Theologiae proprie conclusio, inter principia prima, hoc est, fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranens. sub Innocentio tertio ratiocinatione Theologiae adversus Ioachinum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem realiter distingui oportere: quare si essentia divina generaret essentiam, ipsam a se non sola cognitione, sed re etiam esse distinctam. Item patres ad unum omnes ex eo principio, *Hoc est corpus meum*, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine qua nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera, quæ fides catholica de vera inclusione corporis Christi sub specie panis consistetur. Ita concilium Lateranens. patrum veterum confessione constituit, panem in corpus, vinumque in sanguinem *transsubstantiari*; sic enim concilium loquitur. Hac re constituta illa fuerunt consecratoria, quæ concilium Constantiensis decrevit, panem post consecrationem non manere, atque adeo manere sine subiecto accidentia. In mutatione quippe & conversione quacunque, terminus, a quo mutatio & conversio initium sumit, non manet. Quare si per consecrationis verba panis tranfit in corpus, non utique persistat ille

ille, sed persistant accidentia eius. Item synodus Complutensis, Sixto quarto in extravag. sua corroborante, certo Theologiae argumento confecit ex illo Ioannis testimonio, *Sicut misit me pater, & ego mitto vos: quorum remisistis peccata, remittentur eis, & quorum retinueritis retenta sunt*, non solum sacramenti pœnitentiæ institutionem haberi, sed confessionis etiam præceptum. Id, quod nos in relectione de pœnitentia evidentissime deduximus. Inde ergo exempli huius probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ late longoque diffusius in lectionibus olim quotidianis persecuti sumus.

Octava præceptio. *Si scholastici Theologi aliquam itidem conclusionem firmam & stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum Theologiae decretum fidelibus amplectendum constanter & perpetuo docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sane amplectentur.* Constituimus autem, ut reor, hanc præceptionem in 8. lib. firmiter & necessario, ne ad opinionem meam solum, sed plene ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum iudicio errem, sed meo ita profus existimo. Christi igitur animam, statim ut est in corpore inclusa, Deum aperte vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissime docent. Eam rem unde sibi persuaserint, non omnibus passim expeditum est. Sed ita esse minime ambigitur, nisi quod Erasmus in quæstionem vocat. At quibus rationibus & testimoniis ea conclusio confecta sit, posterius explicabitur. Illud modo ponimus, universos scholæ Theologos in Theologiae certis constantibusque decretis præfiniendis errare non posse, sicut ne in fide quidem, quod eorum error, error esset ecclesiæ, utpote quum ad cernendum huius generis res non alios ecclesiæ, quam Theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum ecclesiæ corpus in suo facerent errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quæ 8. lib. disputata sunt, non est operæpretium in hac re constituenda elaborare. Sed ne quis sit admiratus, cur cum inter omnes fere Theologos constet, a meque ipso sæpe affirmatum sit, eiusmodi conclusiones, quæ ex fide per explicatam consecrationem derivantur, Theologiae proprie esse, non fidei, nunc ita confundam, quasi Theologia & fides eadem virtus sint. Si enim error conclusionis Theologicae error fidei est, ut est re vera,

si eam negare sit hæresis : sequitur, fidem atque Theologiam ad eandem pertinere virtutem, quandoquidem errores utriusque facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utriusque hæreses. Sed non erit difficile ei, qui superiora relegendet, hanc obterere contunderaque calumniam. Diximus enim fidem, licet non immediate, sed versari tamen circa eas conclusiones, quæ per evidentem & necessariam consequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare necesse est, ut infidelitas mediate quoque circa conclusiones Theologiæ contrarias versetur. Cum autem ex huiusmodi adversis erroribus non ægrotatio modo fidei, sed etiam corruptio sequatur, fit, ut eorum & fidei sit indirecta quidem & consequens, sed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem ecclesia tametsi intelligit, eiusmodi conclusiones non e fide solum, sed e principiis quoque naturæ pendere : quia tamen non putat, hominem rationalem ea, quæ rationi perspicua sunt & manifesta, negare, eum, qui illas inficiatus sit, hæreticum iudicat. Sumit enim, maximeque ex causa sumit, illum non in naturæ ratione, quæ erat evidens, sed in fide claudicare. At vero si quis vel consequentiam rerum alias perspicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum articulo fidei ad colligendam Theologiæ conclusionem sumitur, certe non esset hæreticus. Vt si homo indoctus, verbi causa, existimaret hanc enunciationem esse falsam, *Omnis homo est risivus*, unde quamvis crederet Christum esse hominem, non ideo arbitraretur eum posse ridere : hic profecto non esset proprie infidelis, sed stultus, qui non per se supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verum quoniam eiusmodi stultitia, quamvis per accidens & indirecte, fidei tamen ex consequenti corrumpit depravatque iudicium, iure apud ecclesiam non in stultitia habetur, sed in crimine. Atque hæc mihi videntur præceptiones summæ atque optime, in quibus tanquam insignite notæ & catholicarum veritatum, & hæresum contrariarum appareant. Siquis vero certiores melioresque protulerit, ei ego magnam habeo gratiam. Quanquam erunt fortasse qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent : separatim autem in singulis si perspicent quædam, in quibus

vel

vel a communi ego opinione, vel a clementiæ & lenitatis specie discedo. Nam & præceptionum tertie & postremæ acerbæ cuiuspiam forte severaque iudicia videbuntur. Sed is primum rationes illas expendat velim, quibus in 6. & 8. libri usi sumus ad duas has præceptiones corroborandas : modestiam quoque ac temperamentum, quo huius nostri iudicii acerbiteratem indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emollivimus. Deinde si tam indulgens in huius sæculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplinæ correctio displiceat ; obsecro videat, ne dum iudicium ecclesiasticorum animos a severitate & vehementia ad remissionem indulgentiamque traducit, non modo forum ecclesiæ relaxet, sed usque ad atrium licentiæ impudentis atque adeo intolerantiæ explicet. Crudele est, fateor, illud, *Vexas censura columbas*, sed illud etiam dissolutum, *Dat veniam corvis* : utrum vero hoc tempore & ætate perniciosus, non facile dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de ecclesiæ doctrina parum recte sentirent, non eodem gradu esse omnes multis in locis perquam breviter perstrinxi atque attigi : sed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim e concilio præsertim Constantiens. alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandalosâs, alias piarum aurium offensivas.

CAPVT VIII.

De variis errorum gradibus, primumque de hæresi, & hæretica propositione.

PRIUS vero, quam istiusmodi propositionum genera notæque definitio, illud explicandum est, an omnia illa ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existiment omnem propositionem hæresim esse, quæ fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ulla pertinacia defendatur. Hæreticus autem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Huius autem

Tom. II.

Aa

opi-

opinionis suæ multas causas reddere conatur. Primam, quod nisi ita esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset hæresis, ab alio non esset: ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Iudæum fuisse, sed Ægyptium, tunc illam propositionem hæreticam esse, hæsitari non potest. At si eadem inscite ab aliquo homine rustico & idiota affirmaretur, hæretica non esset. Ita fieret, ut propositio ab asserente penderet, quod, ut inquirunt, quam sit erroneum, vel mediocriter docto est manifestum. Si enim propositio falsa est, a quocunque dicatur, semper erit falsa: ergo si est propositio hæretica, a quocunque illa asseratur, semper erit hæretica. Alteram causam reddunt, quod veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Iudæus, sive Paganus, sive Christianus Deum esse unum & trinum affirmet, illa certe assertio catholica est: ergo neque contraria falsitas ex eo, a quo asseritur, hæresis sibi aut nomen, aut rationem vindicat, sed absolute & per se est hæretica, quoniam absolute & per se cum catholica veritate pugnat. Cæteras causas, vel ego non intelligo, vel certe indignas iudico, ut a nobis referantur. Illa vehementior apparet, quæ ab illis emittitur, quod Theologi rogati, an propositio aliqua hæretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nulla eius, quod asseruit, habita ratione. Nova autem res esset & inaudita, si theologi propositiones eas, quarum notæ queruntur, designare nollent, nisi illis ante asserentium ingenium, conditio, doctrina, & culpa innotescerent. Hinc colligunt, omnem propositionem, quæ modo est hæretica, semper hæreticam fuisse, nec ecclesiam definitione sua ex non hæretica hæreticam facere, sed id quod re ipsa erat, ignoratum tamen & occultum, declarare. Hanc sententiam Ocham tenuit 1. part. dialogor. libr. 2. cap. 11. & Cardinalis Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 3. & Adrian. 4. Sentent. quæst. 1. de confess. & Alphonfus Castro Zamorensis libr. 1. de iusta hæret. puni. cap. 1. At auctores alii haud deteriores, mea quidem sententia (nam meliores multi credunt) ab his longe dissentiunt, in quibus est Caietan. 2. 2. quæst. 1. art. 1. Divusque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11. lect. 4. Asserunt autem ad huius sententiæ confirmationem argumenta plu-

plurima. Primum est, quod concilium Constant. distinguit propositiones hereticas, erroneas, sapientes hæresim: quas res difficulter omnino secernemus, si omnis error in materia fidei est hæresis, prius etiam, quam diffiniatur ab ecclesia. Deinde, 24. quæst. 1. cap. *Quod autem*, & cap. *Achatius*, & 24. quæst. 1. cap. *Notandum*, dicuntur aliquæ hæreses esse novæ, aliquæ veteres (1): non ergo absolute sineque ullo respectu asserentis hæresis dici potest. Præterea, ad hæretici rationem, quia hæreticus est, pertinacia requiritur: ergo de ratione hæresis est pertinacia. Quemadmodum si cœnatum non nisi vesperi intelligimus, ne cœna quidem nisi vespertina intelligetur. Ac certe sicut a candore candidum, ita ab hæresi nominatur hæreticus: quare qui hæresim asserit, hæreticus ille est, ut qui habet candorem est candidus. Quid enim absurdius dici potest, quam veram fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius? Verum & proprium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo vere & proprie hæresim esse, qui non sit hæreticus. At hæc, Hæresis est vitium non solum intellectus, sed etiam voluntatis, nempe crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest: ubi ergo nullum est crimen, nullave cordis adversum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæresis est. Adde quod actus fidei catholicæ non est, nisi assentiamus propositioni catholicæ ab ecclesia definitæ: quandiu enim res est ambigua, neque ecclesia alterutram controversiæ partem præfinit, neutrius opinionis assensus fidei catholicæ iudicium est. Qua ex re intelligitur, non esse hæresim, nisi quis veritati catholicæ, quam ecclesia certo præscripsit, refragetur. Adde etiam, quod veritatem catholicam appellare, quam nec ecclesia credendam proposuit, nec fideles per fidem infusam credunt, sed unusquisque probabili opinione tenet, videtur a nomine quoque ipso veritatis catholicæ alienum. Atque opinionem, quæ inficias erret, divinas personas relationibus distingui, antequam esset ab ecclesia diffinitum, nemo

Aa 2

hæ-

(1) Hieronymus eodem modo loquitur in 3. cap. epistol. ad Titum.

hæresim vocare auderet, nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mihi vero semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaque si de hæresi proprie loquimur, non dubito, quin receptor, crebriorque sententia eadem verior sit; nempe non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quam id, quo hæresis constituitur: hæresis quippe flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse constiterit. Cuicumque igitur hæresis nota vere & iure iniuri potest, is vere iureque erit hæreticus, id quod ex argumentis nunc positis quædam manifeste probant. Sed quemadmodum urina improprie sana dicitur, quod signum est sanitatis, etiam si fallax aliquando sit; sic propositio in voce vel in scripto vocatur hæretica, quod signum hæresis esse solet, quamvis interdum ab hæresi is qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tum etiam cum is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, & obiecto. Vt si quispiam concubitum illum primum Iacob cum Lia fornicarium appellaret, non quod re vera fornicatio fuerit, sed quod ex genere & natura talis sit, quamvis ignorantia interveniat. Verum scholæ Theologi, qui vocum significatus prescius tenent, nec concubitum Iacobi cum Lia fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec eadem hominis homicidium, nisi quum & res aliena male per iniuriam attrahatur, & homo inique contra ius occiditur. Maneat ergo, perpetuumque sit, si veram & propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adiuncta, & omnino cætera, sine quibus crimen hærescos vere & proprie non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ a Deo sunt ecclesiæ revelata, quanquam in eorum forte nos ignoratione versamur, contrarios statim errores hæreses iudicabimus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, protinus est ater; nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulo post demonstraturi sumus, ut etiam in Christiano error aliquis sit fidei quodammodo ad-

ver-

versus, nec hæresis tamen sit, vitium inter ea, quæ fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est) color albo gilvus, glaucus & pallidus contrarii sunt, imperfecte tamen: ita quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cum inchoati sint & informes, hærescos speciem non attingunt, licet ad eam ipsam quam proxime accedant. Quia vero hæresis cum fide non solum pugnat, sed summe, maximeque etiam pugnat, sequitur errorem tunc proprie hæresim esse, quum non fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, si potero, melius. Siquis fidelis in his quæ fidei sunt, vitiose per incertiam erret, & flagitiose etiam catholicam unquamvis veritatem ignoret, ad dialecticorum legem quidem fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus est: sed nisi vivus, ut dicitur, vidensque pereat, hoc est, nisi prudens volensque se a catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter & absolute cum fidei forma pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quæstio nunc est. Sunt tamen eiusmodi errores informationes & inchoationes quædam hæreticæ pravitatis, ad cuius speciem indirecte, ut imperfecta ad perfecta, rediguntur; quemadmodum hominis embrio quidam informis, est & inchoatus, at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergo si quispiam error fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem fidelis obrepit, illico hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque fidei catholice adversus, non utcumque, sed perfecte, absolute, formaliter. Perfecta vero hæc absoluta & formalis repugnantia, quum sit etiam moralis, non modo dialectica, ex obiecto & genere scorum non accipitur, nisi subiecti quoque, & voluntatis humanæ ratio habeatur. Ecquis enim nesciat morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu notitiamque varietate diversa varias item nominationes speciesque fortiri? Error igitur ille, *Christus non est verus Deus*, tametsi in quocumque cuiusque conditionis homine fidei repugnat, in Iudæo tamen infidelitas Iudaica est;

est; in Pagano, paganica; in Christiano, hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti simus, ut eiusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicæ veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Iudæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse eius, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPVT IX.

Contra hæresis finitionem argumenta quedam.

1. Argum **A**T enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est. Primum Christiana doctrina & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium, lib. histor. ecclesiast. 2. cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c. Deinde, Apostata a fide & religione Christiana catholicæ veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus. Præterea, ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronym. ait, incurritur hæresis: sine errore ergo & pertinacia hoc crimen invenitur. Præterea, dubius in fide, infidelis est, de hæret. cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex eiusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua eius generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat suspensus & incertus animi pendet, nullique rei omnino assentitur, sit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Adhæc, Divus Thomas 1. part. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt

sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adiungatur. Sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id, quod ecclesiæ usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum iudicat, non iudicatura, si ad hæresim pertinacia, nimisque illa in errore perduratio exigetur. Adde, quod incredulitas & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, fidei catholicæ aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera & perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurere. Id si per absurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit, expedimus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolueretur: sed quasi prætereuntes breviter & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde quis sit hæreticus error eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo, qui vir doctus sit, ignorare potest.

Primum igitur, hæresis Græce, ab electione dicitur (1), ut auctor est Hieronymus in 5. cap. epistolæ ad Galat. & in cap. 3. epistolæ ad Titum. Isidorus lib. 8. etymolog. cap. 3. Divus Thom. 2. 2. quæst. 11. artic. 1. & in 3. cap. epistolæ ad Titum. Græcam vero hanc vocem Latinus novi Testamenti interpres interdum servat, quandoque in scētam verit (2), ut ad Galatas 5. ubi editio nostra in carnis operibus scētas habet, Græca habet hæreses, & Actor. 28. Iudæi, cum Paulo inquirunt, Nam de scēta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicitur, hæresim Græce Lucas dixit. Scēta igitur & hæresis eadem res sunt, sed ut scēta a scētando, sic hæ-

5. Argum

Respon.
ad 1.

(1) 24. quæst. 3. cap. hæresis.

(2) 1. Corinth. 11.